

Peruspalvelut, oikeusturva ja luvat

Jakelussa mainitut

Kielellisten oikeuksien toteutuminen kaksikielisillä hyvinvointialueilla

Aluehallintovirastot valvovat toimialueillaan sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen ja hyvinvointialueen järjestämistä vastuulle kuuluvien palvelujen lainmukaisuutta ja antavat valvontaan liittyvää ohjausta. Tämän tehtävänsä yhteydessä aluehallintovirastot valvovat myös kielellisten oikeuksien toteutumista sosiaali- ja terveydenhuollossa.

Aluehallintovirastojen tietoon on tullut, että ruotsinkielisten palveluiden saatavuudessa on ollut puutteita kaksikielisillä hyvinvointialueilla, Helsingin kaupungissa ja HUS-yhtymässä. Asiakkaat ovat olleet pakotettuja vaihtamaan kieltä ja heille on tarjottu tulkkia, eikä ruotsiksi ole ollut saatavilla digitaalisia palveluja tai kirjallisia ohjeita.

Asian oikeudellista taustaa

Perustuslain (731/1999) 6 §:n 2 momentin mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Perustuslain 17 §:n 1 momentin mukaan Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi. Pykälän 2 momentin mukaan jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä turvataan lailla. Julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan.

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Kielilain (423/2003) 10 §:n 1 momentin mukaan valtion viranomaisessa sekä kaksikielisessä hyvinvointialueen ja hyvinvointiyhtymän viranomaisessa ja kaksikielisessä kunnallisessa viranomaisessa jokaisella on oikeus käyttää suomea tai ruotsia.

Kielilain 23 §:n 1 momentin mukaan viranomaisen tulee toiminnassaan oma-aloitteisesti huolehtia siitä, että yksityishenkilön kielelliset oikeudet

toteutuvat käytännössä. Pykälän 2 momentin mukaan kaksikielisen viranomaisen tulee palvella yleisöä suomeksi ja ruotsiksi. Viranomaisen tulee sekä palvelussaan että muussa toiminnassaan osoittaa yleisölle käyttävänsä molempia kieliä.

Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain (612/2021, järjestämislaki) 4 §:n 1 momentin mukaan hyvinvointialueen on suunniteltava ja toteutettava sosiaali- ja terveydenhuolto sisällöltään, laajuudeltaan ja laadultaan sellaisena kuin asiakkaiden tarve edellyttää.

Järjestämislain 5 §:n 1 momentin mukaan sosiaali- ja terveydenhuolto on järjestettävä sekä suomeksi että ruotsiksi kaksikielisen hyvinvointialueen alueella siten, että asiakas saa ne valitsemallaan kielellä, joko suomeksi tai ruotsiksi.

Järjestämislain 39 §:n 1 momentin mukaan kaksikielisten hyvinvointialueiden on tehtävä yhteistyösopimus ruotsinkielisten kielellisten oikeuksien toteutumisen turvaamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa. Pykälän 2 momentin mukaan kaksikielisten hyvinvointialueiden yhteistyösopimuksessa on sovittava kaksikielisten hyvinvointialueiden työnjaosta ja yhteistyöstä sellaisten ruotsinkielisten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen toteuttamisessa, joissa tämä on välttämätöntä kielellisten oikeuksien toteutumisen varmistamiseksi tehtävän vaativuuden, harvinaisuuden tai siitä aiheutuvien suurten kustannusten vuoksi. Lisäksi yhteistyösopimuksessa on sovittava työnjaosta ja yhteistyöstä sellaisten ruotsinkielisten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen toteuttamisessa, joita on tarkoituksenmukaista toteuttaa vain osassa hyvinvointialueita tehtävän vaativuuden, harvinaisuuden tai siitä aiheutuvien suurten kustannusten vuoksi. Sopimuksessa on sovittava myös asiantuntijatuesta, jota kaksikieliset hyvinvointialueet antavat toisilleen ruotsinkielisten palvelujen toteuttamisessa.

Sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen järjestämisestä Uudellamaalla annetun lain (615/2021) 2 §:n mukaan edellä mainittuja järjestämislain säännöksiä sovelletaan myös Uudenmaan hyvinvointialueisiin, Helsingin kaupunkiin ja HUS-yhtymään.

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992, potilaslaki) 3 §:n 4 momentin mukaan potilaan oikeudesta käyttää suomen tai ruotsin kieltä, tulla kuulluksi ja saada toimituskirjansa suomen tai ruotsin kielellä sekä hänen oikeudestaan tulkkaukseen näitä kieliä viranomaisissa käytettäessä säädetään kielilain (423/2003) 10, 18 ja 20 §:ssä.

Potilaslain 5 §:n mukaan potilaalle on annettava selvitys hänen terveydentilastaan, hoidon merkityksestä, eri hoitovaihtoehdoista ja

niiden vaikutuksista sekä muista hänen hoitoonsa liittyvistä seikoista, joilla on merkitystä päätettäessä hänen hoitamisestaan. Pykälän 2 momentin mukaan terveydenhuollon ammattihenkilön on annettava selvitys siten, että potilas riittävästi ymmärtää sen sisällön.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) annetun lain 4 §:n 3 momentin mukaan sosiaalihuollon asiakkaan oikeudesta käyttää suomen tai ruotsin kieltä, tulla kuulluksi ja saada toimituskirjansa suomen tai ruotsin kielellä sekä hänen oikeudestaan tulkkaukseen näitä kieliä viranomaisissa käytettäessä säädetään kielilain (423/2003) 10, 18 ja 20 §:ssä.

Terveydenhuollon ammattihenkilöstä annetun lain (559/1994) 18 a §:n mukaan terveydenhuollon ammattihenkilöllä tulee olla hänen hoitamiensa tehtävien edellyttämä riittävä kielitaito. Pykälän 2 momentin mukaan terveydenhuollon ammattihenkilön työnantajan tulee varmistua siitä, että terveydenhuollon ammattihenkilön kielitaito on hänen tehtäviensä edellyttämällä riittävällä tasolla.

Julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain (424/2003) 2 §:n mukaan viranomaisen on koulutusta järjestämällä ja muilla henkilöstöpoliittisilla toimilla huolehdittava siitä, että sen henkilöstöllä on riittävä kielitaito viranomaisen tehtävien hoitamiseksi kielilaissa (423/2003) ja muussa lainsäädännössä asetettujen vaatimusten mukaisesti.

Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen järjestäminen kaksikielisillä hyvinvointialueilla

Aluehallintovirasto toteaa, että kielelliset oikeudet ovat yksilölle perustuslaissa säädettyjä oikeuksia. Julkisella vallalla on velvollisuus turvata perusoikeuksien toteutuminen.

Hyvinvointialue on kaksikielinen, jos sen alueella on yksi tai useampi kaksikielinen kunta. Kaksikielisiä hyvinvointialueita ovat Itä-Uusimaa, Keski-Pohjanmaa, Kymenlaakso, Länsi-Uusimaa, Pohjanmaa, Vantaa-Kerava ja Varsinais-Suomi. Lisäksi Helsingin kaupunki ja HUS-yhtymä ovat kaksikielisiä.

Aluehallintovirasto toteaa, että sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut on kaksikielisillä hyvinvointialueilla järjestettävä suomeksi ja ruotsiksi siten, että asiakas saa palvelun valitsemallaan kielellä. Oikeus käyttää suomen tai ruotsin kieltä ei ole sidottu asiakkaan äidinkieleen, väestörekisterin asiointikielen tai muuhun kielitaitoon, vaan asiakas voi valita käyttämänsä kielen. Kielilakia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 92/2002 vp. s. 76) on kuitenkin todettu, että oikeuteen valita käytetty kieli ei lähtökohtaisesti

sisälly oikeutta vaihtaa kieltä kesken viranomaisasiointia. Tarpeen vaatiessa asiakkaalta on tiedusteltava, kumpaa kieltä hän haluaa käyttää.

Asiakkaan edellytykset ymmärtää ja tulla ymmärretyksi on hyvin keskeistä sosiaali- ja terveydenhuollon palvelutilanteissa. Yhteinen kieli ja ymmärrys ovat osa palvelun laatua ja turvallisuutta. Ne ovat keskeisiä myös muiden asiakkaan ja potilaan oikeuksien, kuten itsemääräämisoikeuden ja tiedonsaantioikeuden toteutumisen kannalta. Kielellisten oikeuksien toteutuminen sosiaali- ja terveydenhuollossa edellyttää sitä, että asiakkaan koko palveluketju toimii asiakkaan valitsemalla kielellä. Annettavan palvelun laatu ei saisi riippua siitä, käyttääkö asiakas suomea vai ruotsia.

Yksi kielilain peruseriaatteita on, että palvelut tulee järjestää siten, että asiakas saa palvelua omalla kielellään ilman, että siitä aiheutuu hänelle ylimääräistä vaivaa tai että hän joutuu erityisesti pyytämään tai vaatimaan sitä. Aluehallintovirasto toteaa, että hyvinvointialueiden tulee omatoimisesti käytännön tilanteissa huolehtia asiakkaiden kielellisten oikeuksien toteutumisesta sekä järjestää toiminta siten, että henkilön valitseman kielen käyttäminen on käytännössä mahdollista. Hyvinvointialueen on huolehdittava siitä, ettei asiakkaan tarvitse luopua oikeudestaan käyttä valitsemaansa kieltä muutoin kuin vapaasta tahdostaan.

Aluehallintovirasto korostaa, että asiakkaan oikeus palveluun valitsemallaan kielellä käsittää suullisen palvelun lisäksi myös kirjallisen viestinnän ja digitaaliset palvelut.

Aluehallintovirasto toteaa lisäksi, että hyvinvointialueet vastaavat kaikkien ostopalveluna hankkimiansa ja itse tuottamiensa palvelujen valvonnasta järjestämislain mukaisesti. Kun julkisoikeudellinen tehtävä annetaan yksityiselle, on hyvinvointialueen kiinnitettävä huomio perustuslaissa turvattuihin 6 §:n yhdenvertaisuuteen ja 17 §:n kielellisiin oikeuksiin.

Tulkkaukset ja käännösapu

Aluehallintovirasto toteaa, että kaksikielisillä hyvinvointialueilla viranomaisen on kyettävä toimimaan suoraan suomen ja ruotsin kielellä.

Kielilakia koskevan hallituksen esityksen mukaan (HE 92/2002 vp. s. 75) mukaan kaksikielisen viranomaisen on käytettävä yksityishenkilön kieltä ilman tulkkia ja ilman käännösapua, koska viranomaisella on lain 23 §:n 1 momentin mukaan velvollisuus huolehtia siitä, että yksilön kielelliset oikeudet toteutuvat käytännössä, ja koska viranomaiselta vaaditaan molempien kansalliskielten riittävää hallintaa. Viranomaisen on esimerkiksi työvuorojärjestelyillä huolehdittava siitä, että yksilön kielelliset oikeudet

jokaisessa yksittäistapauksessa voivat toteutua tai varmistamalla, että henkilöstössä on kielitaitoisia henkilöitä.

Hyvinvointialueen tulee näin ollen huolehtia siitä, että sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa asioiva henkilö saa palvelua valitsemallaan kielellä ilman tulkkia ja ilman käännösapua kielilain edellyttämällä tavalla. Myös korkein hallinto-oikeus on päätöksessään 21.3.2018 (dnro 1774/2/17) todennut, että potilaan antamat esitiedot ovat tärkeitä lääkärin tehdessä diagnoosin potilaan oireista. Lääkäri on myös vastuussa potilaan lääketieteellisestä tutkimisesta, taudinmäärityksestä ja siihen liittyvästä hoidosta. Tähän nähden on erityisen tärkeää, että hoidosta vastaava lääkäri osaa potilaan kieltä sillä tavoin, että hän voi antaa potilaslain 5 §:n mukaisen selvityksen ilman ulkopuolista tulkkia.

Henkilöstön kielitaito

Jotta edellä mainittu palveluperiaate ja kielelliset oikeudet voisivat käytännössä toteutua, tulee hyvinvointialueiden huolehtia siitä, että niiden henkilöstöllä on tehtäviin nähden riittävä kielitaito. Henkilöstön kielitaidon riittävydestä on huolehdittava rekrytoinneissa, henkilöstökoulutuksilla ja muilla työnantajan toimenpiteillä siten, että työntekijän kielitaito vastaa tehtävien vaatimaa tasoa.

Aluehallintovirasto toteaa, että kaksikielisten hyvinvointialueiden velvollisuus antaa palvelua suomeksi ja ruotsiksi ei välttämättä tarkoita sitä, että koko henkilökunnan on osattava yhtä lailla sekä suomea että ruotsia. Velvoitteen täyttäminen edellyttää, että esimerkiksi eri työvuoroissa on riittävästi henkilöitä, jotka osaavat riittävästi suomea ja ruotsia. Kielitaidolle asetetut vaatimukset riippuvat tehtävistä, joissa henkilö toimii.

Terveydenhuollon ammattihenkilölakia koskevan hallituksen esityksen mukaan (HE 107/2015 vp. s. 21) henkilökunnan riittävästä kielitaidosta on lausuttu, että riittävä suomen tai ruotsin kielen taito on keskeinen osa terveydenhuollon ammattihenkilön ammattitaitoa ja merkittävä potilasturvallisuustekijä. Vaadittavan kielitaidon taso kuitenkin vaihtelee ammattiryhmien ja tehtävien mukaan. Ammattihenkilöltä vaadittava kielitaitotaso on mahdollista suhteuttaa tehtävien ja hänen hoitamansa väestön tarpeisiin. Erityisesti ammatillinen kielitaito kehittyy parhaiten työssä ollessa. Työnantajalla on mahdollisuus ottaa ammattihenkilö sellaisiin tehtäviin, joihin hänen kielitaitonsa työhön otettaessa riittää, ja ryhtyä sen jälkeen tukemaan ammattihenkilön kielitaidon kehittymistä.

Yhteistyösopimus ja muut erityisratkaisut kielellisten oikeuksien ja palvelujen saatavuuden turvaamiseksi

Järjestämislain 39 §:ssä kaksikielisiä hyvinvointialueita on veloitettu tekemään yhteistyösopimus eräiden ruotsinkielisten sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden saatavuuden turvaamiseksi ja kielellisten oikeuksien toteutumiseksi. Sopimisvelvoite koskee sellaisia palveluja, joissa yhteistyö on tarpeellista palvelujen toteuttamisen edellyttämän osaamisen, palvelujen saatavuuden tai laadun varmistamiseksi taikka kielellisten oikeuksien varmistamiseksi tehtävän vaatavuuden, harvinaisuuden tai siitä aiheutuvien suurten kustannusten vuoksi.

Järjestämislakia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 241/2020 vp. s. 765-766) on kuvattu tarkemmin, mitä palveluja säännös käytännössä käsittää:

- asiantuntijatuki, jota kaksikieliset hyvinvointialueet antavat toisilleen palvelujen toteuttamisessa
- erityishuoltoon liittyvät asiantuntija- ja kehittämistukitehtävät, jotka siirtyvät Kårkulla samkommun -kuntayhtymältä hyvinvointialueiden järjestämisvastuulle
- Kårkulla samkommunilta siirtyneet kehitysvammaneuvo-, asumis-, päivä- ja työkeskustoiminta, jos palveluja ei ole tarkoituksenmukaista toteuttaa kaikilla kaksikielisillä hyvinvointialueilla
- muut palvelut, joita ei ole tarkoituksenmukaista järjestää kaikilla kaksikielisillä hyvinvointialueilla ja joissa työnjaolla voidaan varmistaa riittävät ruotsinkieliset palvelut. Näitä voivat olla:
 - o erityisen vaativat päihdehuollon palvelut
 - o lastenpsykiatrian ympärivuorokautisen hoidon palvelut
 - o tietyt lastensuojelun palvelut, kuten kiireelliset sijoitukset
 - o muut kuin edellä mainitut vammaisten henkilöiden palvelut
 - o puheterapia
 - o seri-tutkimukset
 - o ikääntyneiden asumispalvelut

Sopimuksessa hyvinvointialueiden on mahdollista sopia myös esimerkiksi ruotsinkielisistä tukipalveluista, kuten käänös-, tulkki- ja puhelinneuvontapalveluista, lomakkeista ja pohjista sekä digipalveluja koskevasta yhteistyöstä.

Hyvinvointialueet voivat ryhtyä myös muihin erityistoimenpiteisiin kielivähemmistön oikeuksien turvaamiseksi. Palvelujen antamisessa tulee kuitenkin tällöin ottaa huomioon, ettei toimenpiteillä kavenneta muun kieliryhmän tai yksilön oikeuksia.



Viitaten kirjeessä edellä todettuun aluehallintovirasto ohjaa jakelussa mainittuja hyvinvointialueita, Helsingin kaupunkia ja HUS-yhtymää omavalvonnallisesti varmistamaan, että asiakkaiden ja potilaiden kielelliset oikeudet toteutuvat hyvinvointialueen järjestämismvastuulle kuuluvissa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa.

Lisätietoja

Lisätietoja antavat tarvittaessa (puh. 0295 016 000 (vaihe), sähköpostitse etunimi.sukunimi@avi.fi):

Etelä-Suomen aluehallintovirasto, ylitarkastaja Laura Järvelä
Lounais-Suomen aluehallintovirasto, sosiaali- ja terveydenhuollon johtava ylitarkastaja Nina Siro-Södergård
Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto, ylitarkastaja Hanna Hauru

Etelä-Suomen
aluehallintovirasto

sosiaali- ja terveydenhuollon
valvonta -yksikön päällikkö
Niina Väkeväinen

Lounais-Suomen
aluehallintovirasto

sosiaali- ja terveydenhuollon kantelut ja
valvonnat -yksikön päällikkö
Pia Leikasto

Länsi- ja Sisä-Suomen
aluehallintovirasto

sosiaali- ja terveysyksikön
päällikkö Niina Siirilä

Jakelu

Itä-Uusimaan hyvinvointialue
Keski-Pohjanmaan hyvinvointialue
Kymenlaakson hyvinvointialue
Länsi-Uusimaan hyvinvointialue
Pohjanmaan hyvinvointialue
Vantaa-Keravan hyvinvointialue
Varsinais-Suomen hyvinvointialue
Helsingin kaupunki
HUS-yhtymä